

**EVALUAREA PERFORMANȚEI POLITICILOR
CU IMPACT ASUPRA PROTECȚIEI SOCIALE A POPULAȚIEI
ÎMBĂTRÂNITE: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE DE REORIENTARE**

*Ana TOMCEAC¹, cercetător științific,
CCD, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova*

Improving the effectiveness of social protection and increasing its role in the wellbeing of the aging population in Moldova was highlighted by improving the social security benefits and social assistance. The present study aims to analyze the performance of social protection policies to the aging population and identifying policies with the greatest impact on the social determinants related to their protection. The level of protection has been assessed by applying key performance indicators from which it has been demonstrated: economic dependence, demographic dependence, dependency of the public pension system, and the sustainability of the financial coverage of social spending. The article will be useful to public authorities, students, researchers involved in economic science and specialists who develop social policies.

Keywords: *social protection, social assistance, social services, pension, performance indicators.*

Eficiențizarea sistemului de protecție socială și creșterea rolului acestuia în asigurarea bunăstării populației îmbătrânite în Republica Moldova s-a evidențiat prin perfecționarea sistemului de prestații de asigurare socială și asistență socială. Prin prezentul studiu se urmărește analiza performanței politicilor de protecție socială a populației îmbătrânite și identificarea politicilor cu cel mai mare impact asupra determinantilor sociali legați de protecția acestora. Nivelul protecției a fost evaluat prin aplicarea unor indicatori de performanță, principalele dintre care au demonstrat: dependența economică, dependența demografică, dependența sistemului public de pensii și durabilitatea sistemului de acoperire financiară a cheltuielilor de ordin social. Articolul va fi util autorităților publice, studenților și cercetătorilor implicați în știința economică și specialiștilor care dezvoltă politicile sociale.

Cuvinte-cheie: *protecție socială, asistență socială, servicii sociale, pensii, indicatori de performanță.*

JEL Classification: *J14, J18, H75, I39.
CZU: 364.07-053.9*

Introducere. Problema calității vieții a populației este una dintre problemele actuale în cadrul politicilor strategice ale țării și anume a politicilor de protecție socială a populației îmbătrânite. Nevoile de sănătate și de îngrijire ale acestora constituie un fenomen real și este însoțit de creșterea dependenței persoanelor în etate de populația economic activă. Numărul de persoane în vârstă de peste 65² de ani în Republica Moldova a crescut cu aproape o pătrime în ultimul deceniu și se va dubla, conform prognozelor, până în 2050, dar către 2060 va constitui 30 la sută³. Pierderea competitivității pe piața forței de muncă în vârstă pre-pensionară și pensionară, situația financiară instabilă, sănătate agravată de vârsta constituie o caracteristică a populației îmbătrânite. Totodată, se observă un declin în responsabilitatea familiei pentru furnizarea serviciilor de îngrijire a persoanelor în etate și asigurarea nevoilor lor. Îmbătrânirea modifică substanțial nevoile și, respectiv, cererea pentru asistența medico-socială, creează un nou tip de cerere din partea vârstnicilor și are un impact asupra diferitor sfere socioeconomice și, în mod semnificativ, asupra cheltuielilor publice. În același timp, reducerea numărului persoanelor ocupate provoacă reducerea veniturilor fiscale ce contribuie la creșterea poverii financiare asupra bugetului public. Astfel, îmbătrânirea demonstrează o legătură strânsă cu durabilitatea financiară a sistemului de asistență socială prin următoarele aspecte: creșterea costului serviciilor social medicale, excluziunea socială și dificultatea în asigurarea unui nivel de trai decent al persoanelor vârstnice, ce contribuie la noi provocări în vederea accesibilității, calității și viabilității financiare a sistemului de protecție socială. Deși prezenta cercetare abordează unele aspecte ale politicilor de protecție socială cu cel mai

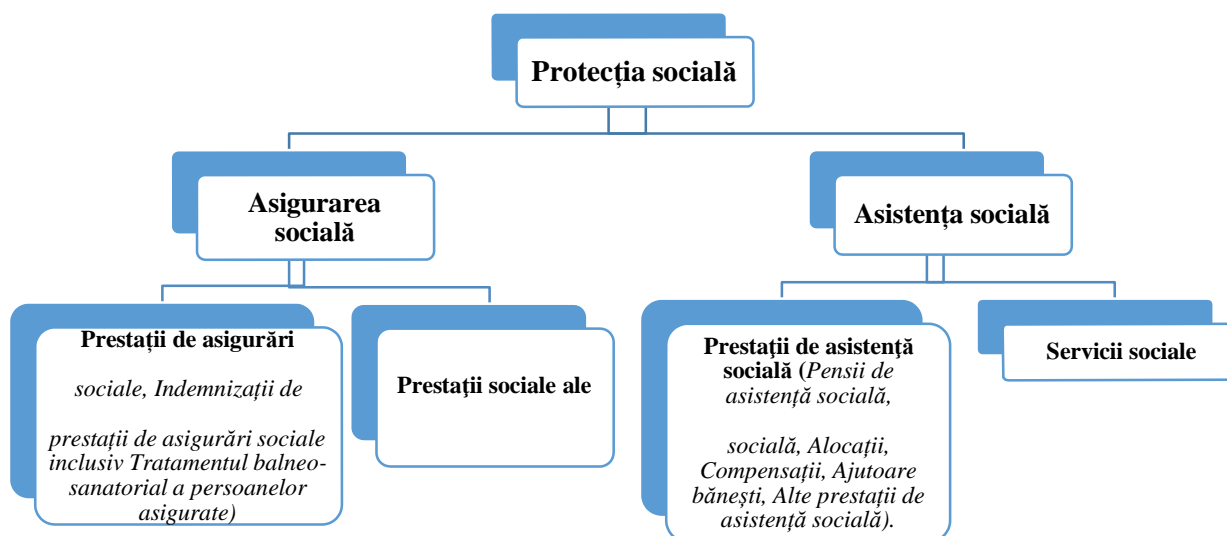
¹ © Ana Tomceac, ana.tomceac@mail.ru

² Conform recomandării Eurostat vârsta de 65 de ani este recomandă drept limita de la care o persoană se consideră vârstnică. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing

³ Raport nr.112339-MD: Abordarea securității economice a persoanelor vârstnice în Moldova prin prisma drepturilor omului, Grupul Băncii Mondiale
<http://documents.worldbank.org/curated/en/657251493392758897/pdf/112339-ROMANIAN-137p-Moldova-Aging-PostDM-FINAL-translated.pdf>

mare impact asupra determinantilor sociali legați de protecție anumitor categorii de populație în lucrare accentul a fost pus pe populația îmbătrânită.

Performanța politicilor de protecție socială a populației îmbătrânite. Transformările structurale economice, reformele care au avut loc în societate au contribuit la agravarea situației social-economice a populației prin: diminuarea esențială a veniturilor reale ale populației, în special, a surselor principale ale acestora (a salariilor, pensiilor) și diferențierea populației după venitul obținut pe activități economice, sub aspectul mediului de reședință – orașele mari, orașele mici, mediul rural, structura familiilor în componența cărora sunt persoanele din categoriile social vulnerabile etc. În afară de reducerea continuă a raportului dintre numărul populației active din punct de vedere economic și numărului celor inactivi sau consumatori, cresc și cerințele de sănătate ale vârstnicilor pe măsura creșterii speranței de viață, fapt ce constituie o provocare pentru realizarea politicilor de prevenire a marginalizării și excluziunii sociale a vârstnicilor. Prin urmare, acest lucru duce la o modificare a mecanismelor existente de finanțare a cheltuielilor publice cu creștere continuă a poverii financiare asupra costurilor aferente pensiilor, serviciilor medicale și serviciilor de îngrijire de lungă durată. Dat fiind faptul că populația îmbătrânită se confruntă cu anumite riscuri care afectează bunăstarea lor¹ sistemul de protecție socială a persoanelor vârstnice include: asigurări de bătrânețe, asigurări de sănătate, asistența socială a vârstnicilor. Drept categorie social-economică protecția socială presupune în sine relațiile de distribuire a venitului național cu scopul asigurării standardelor naționale stabilite în condițiile acțiunii riscurilor sociale². Sistemul național al protecției sociale s-a format și funcționează ținând cont de specificul dezvoltării economice, sociale și culturale ale țării (figura 1).

Figura 1. Structura sistemului de protecție socială

Sursa: Raport privind executarea bugetului asigurărilor sociale de stat în anul 2017, <http://www.cnas.md>

Eficiențizarea sistemului de protecție socială și creșterea rolului acestuia în asigurarea bunăstării populației îmbătrânite în Republica Moldova s-a evidențiat prin perfecționarea sistemului de prestații de asigurare socială și asistență socială, nivelul acesteia a fost evaluată prin aplicarea unor indicatori de performanță prin care au fost demonstrat:

- *dependența economică a fost caracterizată prin micșorarea ponderii persoanelor economic active și creșterea celei economic inactive;*
- *dependența demografică a fost caracterizată prin creșterea ponderii populației peste vârsta aptă de muncă în populația în vârstă aptă de muncă;*

¹ Din riscuri care provoacă bunăstarea populației îmbătrânită fac parte: deteriorarea sănătății, lipsa resurselor suficiente pentru menținerea unui nivel decent de trai, dependența de asistență socială și sprijin financiar din partea altora.

² În sensul Legii asistenței sociale, nr.547-XV din 25 decembrie 2003(cu modificările ulterioare) sub noțiunea riscului social se subînțelege „pericol pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecințele economice negative ale pierderii potențialului fizic, statutului ocupațional sau social (boală, accident, dezabilitate, îmbătrânire, deces, maternitate, șomaj, inadaptare socială etc.).”

- *dependența sistemului public de pensii a fost caracterizată prin creșterea ratei de dependență sistemului public de pensii;*

- *durabilitatea sistemului de acoperire financiară a cheltuielilor de ordin social a fost caracterizată prin menținerea cheltuielilor în valori reale la nivelul anului precedent.*

Totodată, creșterea continuă a costurilor întreținerii locuinței, serviciilor și produselor alimentare concomitent cu veniturile insuficiente ale populației îmbătrânite, precum și creșterea categoriilor de vârstă de 65 ani și peste, provoacă reforma politicilor sociale continue și modernizarea protecției sociale. În prezent, protecția socială a vârstnicilor este asigurată de o serie de legi și regulamente care determină direcția și principiile de bază ale politicii de stat în acest domeniu. Baza reformelor legislative în domeniul orientate spre armonizarea legislației Republicii Moldova cu standardele internaționale constituie ansamblul de documente promovate de ONU, OMS, Consiliul Europei, UE și alte organizații internaționale. Standardele internaționale menționate sunt îndreptate spre asigurarea protecției sociale a persoanelor vârstnice în condițiile de îmbătrânire a populației prin prioritatea promovării calității vieții, îmbătrânirii active și combaterea discriminării vârstnicilor¹.

Astfel, bătrânețea, fiind considerată în spațiul european mai mult ca un risc de dependență și de excluziune socială, protecția socială a acestora constituie o temă prioritară. În vederea tendințelor privind integrarea în UE, Republica Moldova continuă modernizarea sistemului de protecție socială conform valorilor stabilite în spațiul european, având la baza obiectivele comune în ce privește ajustarea sistemului național de protecție socială la fenomenul de îmbătrânire a populației, având în vedere: asigurarea viabilității sistemului pe termen lung; promovarea politicilor demografice (de creștere a fertilității sau/și axate pe longevitate); perfecționarea politicilor sociale strategice la bază cărora stau principiile de integrare/segregare după vârstă, precum și inegalitățile pe piața muncii. De menționat că politicile UE nu au tendința de a reglementa tipologia modelelor de protecție socială sau toate aspectele sistemelor naționale de protecție socială, dar normele generale propuse determină doar standardele sociale minime nivelul cărora guvernarea țărilor participante se obligă să nu le micșoreze.

Posibilitatea asigurării unui nivel adecvat al protecției sociale este dependent de modele de bază (subînțelege ansamblu de principii de organizare și funcționare a programelor sociale)² și volumul mijloacelor financiare preconizate. În 2017, măsurile de protecție socială au consumat mai mult de o treime din cheltuielile Bugetului Public Național (BNP), circa - 34,5% din total cheltuieli, sau circa 13,2% din Produsul Intern Brut (PIB) față de 28,7% în medie pe UE (2014). În 2018, volum de cheltuieli pentru protecția socială se estimează mai puțin față de nivelul 2017, ceea ce reprezintă 13,0% din PIB și 33,9% din cheltuielile BPN și demonstrează în viitor o tendință de diminuare³. Printre cele mai însemnate riscuri pentru durabilitatea sistemului de acoperire financiară a cheltuielilor de ordin social pot fi menționate:

- *îmbătrânirea/diminuarea forței de muncă și problemele migrației forței de muncă, care provoacă insuficiența capitalului uman pentru dezvoltarea durabilă a țării;*

- *diminuarea ofertei forței de muncă tinere, care parțial, din diverse motive sunt inactivi și nu intră pe piața muncii (în anul 2017 numai circa 3 din 10 tineri au fost ocupați);*

- *creșterea continuă a persoanelor dependente (la 1 ianuarie 2017 la 100 persoane în vârstă aptă de muncă reveneau 55,0 persoane în vârstă inaptă de muncă față de 49,9 la 1 ianuarie 2011).*

¹ Declarația de la Viena (1998) - "A îmbătrâni în Europa: Solidaritatea între generații - baza coeziunii sociale"; Planul Internațional de Acțiune privind îmbătrânirea și Declarația Politică (2002); Carta Socială Europeană Revizuită care constituie un instrument care prevede dreptul la protecția împotriva sărăciei și excluderii sociale; Tratatul de la Amsterdam și Carta Drepturilor Fundamentale adoptată la 7 decembrie 2000 (în versiunea ratificată în 2007) care stabilește drepturile persoanelor în etate; Codul European de Securitate Socială (Partea a V-a) care prevede garantarea prestațiilor care se adresează riscului de bătrânețe; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1428(1999) "Viitorul cetățenilor vârstnici: protecție, participare și promovare"; Recomandarea Consiliului Europei Nr. R (98) 9 privind dependența; Recomandarea Consiliului Europei nr. 92/442/CCE privind dezvoltarea sistemelor de protecție socială în bază principiilor determinate în următoarele domenii: boală, maternitate, șomaj, incapacitate de muncă, bătrânețe, familie; Recomandarea Comitetului de Miniștri nr. R(87)22 privind depistarea și supravegherea problematicei persoanelor vârstnice și alte acte normative la nivel european. <http://ec.europa.eu/>

² La nivel oficial Comisia Europeană a recunoscut că în țările UE domină patru modele de bază (subînțelege ansamblu de principii de organizare și funcționare a programelor sociale într-o țară sau alta): Modelul continental sau Bismarck-ian, modelul anglo-saxon sau modelul Beveridge, modelul scandinav și modelul european de Sud.

³ Cadrul bugetar pe termen mediu (2017-2019) Aprobabil prin Hotărârea Guvernului nr.1011 din 26 august 2016. <http://www.mf.gov.md>, <http://ec.europa.eu/eurostat/>

Sistemul de protecție socială include două domenii interdependente: *asigurările sociale și asistența socială*. Ponderea cheltuielilor preconizate pentru aplicarea măsurilor de protecție socială este semnificativă și pentru 2018 constituie mai mult de jumătate a cheltuielilor domeniului social (tabelul 1). Conform estimărilor Ministerului Finanțelor, în anul 2018, cheltuielile de protecție socială ale bugetului public național, vor demonstra o creștere cu circa 6,6% față de anul precedent. Dar, ținând cont de Indicele prețului de consum mediu anual prognozat, creșterea estimată va fi cu mult mai mică și va atinge circa 0,6%.

Totodată, având în vedere că modificarea cererii populației din grupa îmbătrânită privind consumul produselor și serviciilor contribuie la creșterea serviciilor de îngrijire social medicale și de sănătate, ca rezultat vor afecta finanțele publice preconizate pentru: *pensii, asistență medicală și îngrijiri pe termen lung*. Conform acestui punct de vedere, pe măsură ce numărul de persoane îmbătrânite va crește, atât în termeni absoluți cât și în comparație cu populația activă, cheltuielile de ordin social ale bugetului public național vor crește în anul 2018 față de anul 2017 cu 5,3%. Dar, ținând cont de Indicele prețului de consum mediu anual prognozat, valoarea estimată a cheltuielilor de ordin social nu va crește și va atinge circa 99,4% din valoarea anului 2017.

Tabelul 1

Evoluția unor indicatori privind cheltuielile bugetului public național, 2016-2018

	2016	2017 prog.	2018 prog.	2018 față de 2017
Cheltuieli recurente, total, mild.lei	50563,6	52399,4	56149,3	107,2
Cheltuieli publice recurente pentru protecția socială, mild.lei	17359,0	18877,6	20126,7	106,6
Indicele prețului de consum mediu anual, %	106,4	105,5	105,9	+0,4 p.p.
Cheltuielile de ordin social, total, mild.lei	34640,9	36450,2	38375,6	105,3
Ponderea cheltuielilor pentru protecția socială recurente în suma totală a cheltuielilor, %	32,9	34,5	33,8	- 0,7 p.p.
Ponderea cheltuielilor pentru protecția socială în cheltuielile de ordin social, %	50,1	51,8	52,4	0,6 p.p.
Cheltuielile pentru protecția socială, % din PIB	13,0	13,2	13,0	- 0,2 p.p.

Sursa: Cadrul bugetar pe termen mediu (2017-2019), <http://www.mf.gov.md>, <http://www.statistica.md/>

Unul din cei mai des utilizați indicatori de performanță ai cheltuielilor de stat pentru protecția socială constituie *Ponderea cheltuielilor pentru pensii în PIB* care ne permite să evaluăm povara cheltuielilor pentru pensii asupra economiei naționale și capacitatea de a asigura protecția persoanelor vârstnice. Impactul unor factori asupra cheltuielilor pentru achitarea pensiilor, exprimate ca pondere în PIB, poate fi demonstrat prin analiza factorilor reflectați în tabelul 2 care permite evidențierea efectelor fiecărui factor de impact. Cercetările în domeniu demonstrează că *Raportul de dependență demografică* este un factor principal, care contribuie la majorarea sau diminuarea cheltuielilor publice pentru pensii și creșterea acestui raport în 2017 de 1,3 p.p. față de anul precedent demonstrează îmbătrânirea continuă a populației și provoacă *majorarea* cheltuielilor pentru pensii în PIB.

Având în vedere creșterea populației peste vârsta aptă de muncă cu circa 22% față de anul precedent, *Rata de acoperire* caracterizată prin numărul de pensionari de toate vârstele la o 100 persoane peste vârsta aptă de muncă a demonstrat în perioada respectivă o scădere de 3,2 p.p. față de anul 2016 (de la 112,4 până la 109,2 pensionari pe o 100 de persoane peste vârsta aptă de muncă). Dar, totuși acest indicator a demonstrat că în categoria de beneficiari de pensii sunt prezente și alte vârste care nu/sau parțial au contribuit la acumularea contribuțiilor de asigurare. În total persoanele care primesc pensii în 2017 numai 77% sunt pensionari pentru limita de vârstă fapt ce contribuie la *creșterea* cheltuielilor pentru achitarea pensiilor în PIB și confirmă necesitatea reformării continuă a sistemului de pensii. Creșterea neesențială a *ocupării* în 2017 de 0,02 p.p. față de anul precedent (calculată ca Raportul dintre total populația în vârstă de 15 și peste și populația ocupată de aceeași vârstă) va contribui la scăderea numărului dependenților dar nu va genera o creștere a PIB-ului. Asupra factorului de ocupare un impact pozitiv a avut și creșterea numărului persoanelor vârstnice (65 ani și peste) active din punct de vedere economic. Rata de ocupare a persoanelor din această categorie de vârstă a crescut de la 11,4% în 2016 până la 11,6% în 2017.

Tabelul 2

Evoluția principalilor indicatori macroeconomici pentru anii 2016-2017

Indicatorii	2016	2017	2017 față de 2016
Produsul intern brut nominal, mild. lei	134,5	142,6*	+8,1
Cheltuieli pentru protecția persoanelor în etate, mild. lei	9,58	9,98*	+0,4
Cheltuieli pentru pensii în PIB, %	7,1	7,0*	-0,1 p.p.
Indicele prețurilor de consum mediu anual, %	100,0	106,6	+6,6
Rata de dependență demografică a populației vârstnice (ponderea populației peste vârsta aptă de muncă în populația în vârstă aptă de muncă ¹)	27,3	28,6	+1,3 p.p.
Raportul dintre total populația în vârstă de 15 și peste și populația ocupată	2,45	2,47	+0,02 p.p.
Numărul pensionarilor de toate vârstele, mii pers.	711,7	716,0	+4,3
Rata de acoperire, %, pensionari/100 pers. peste vârsta aptă de muncă	112,4	109,2	-3,2 p.p.
Salariul mediu lunar nominal, lei	4 997,8	5 697,1	+699,3
Pensia medie pentru limita de vârstă ² , lei	1 301,1	1456,9**	+155,8
Rata de înlocuire a salariului prin pensie, %	26,0	25,6	-0,4 p.p.

Sursa: * Cadrul bugetar pe termen mediu (2017-2019), ** Mărimea medie a pensiei lunare stabilite pentru limită de vârstă începând cu anul 2017 este calculată inclusiv cu pensiile pensionarilor organelor de forță.

<http://www.mf.gov.md>, <http://www.statistica.md/>, <http://statbank.statistica.md/>

Nivelul de asigurare a vârstnicilor la bătrânețe. Pensiile au un rol important în asigurarea bunăstării persoanelor în vârstă înaintată și au constituit în 2017 circa 54,2% din veniturile disponibile ale gospodăriilor constituite din pensionari. Unul dintre cel mai des utilizați indicatori de performanță al politicilor în domeniul constituie Rata de înlocuire a salariului prin pensie care reflectă un efect ambivalent: dintr-o parte demonstrează nivelul de asigurare a vârstnicilor la bătrânețe din altă parte majorarea relativă a cuantumului pensiei în salariul mediu pe economie, contribuie la creșterea cheltuielilor pentru achitarea pensiilor în PIB. În cazul nostru, Rata de înlocuire a salariului prin pensie este foarte mic și în 2017 a demonstrat o reducere cu 0,4 p.p. (de la 26,0% în 2016 la 25,6% în 2017), pe când Codul european de securitate socială stabilește valoarea recomandată a acesteia de 40%. Micșorarea ratelor de acoperire cu pensii și de înlocuire pot spori riscul de sărăcie a vârstnicilor. Pensiile au un rol important în reducerea sărăciei nu numai a vârstnicilor dar și a gospodăriilor în componența cărora sunt aceștia: cum reiese din datele statistice pensiile reprezintă o sursă de venit esențială pentru cei săraci și constituia în 2017 în jur de 20,1% din venitul total al gospodăriilor din rândul celor sărace (I quintilă), comparativ cu 14,0% în rândul celor ne săraci (V quintilă)³. Sistemul public de asigurări sociale oferă tuturor participanților dreptul de a beneficia atât de o protecție pe termen lung (pensie de asigurări sociale), cât și de o protecție pe termen scurt a celor asigurați – în cazul incapacității temporare de muncă a persoanei. Fiind un component al Bugetului Public Național, bugetul asigurărilor sociale de stat (BASS), prin programul național „Protecția socială”, acoperă 11 subprograme de cheltuieli finanțate atât din resursele generale ale BASS care au constituit 71,5% în totalul cheltuielilor, cât și din transferuri de la bugetul de stat – 28,5%. Cota preponderentă a cheltuielilor (71,7%) este deținută de subprogramul „Protecție a persoanelor în etate”⁴. Condițiile sociale și economice sunt determinanții principali ai bunăstării pe tot parcursul vieții, dar ele conform distribuirii între populație contribuie la inegalitate în venituri în calitatea vieții precum și în sănătate ale populației îmbătrânite. Impactul unor factori asupra sistemului public de pensii, poate fi demonstrat prin analiza factorilor reflectați în tabelul 3 care permit a evidenția efectele de la fiecare din factorii de impact.

¹ Bărbați în vârstă de 16-61 ani, femei în vârstă de 16-56 de ani.

² aflați la evidența Casei Naționale de Asigurări Sociale, <http://www.cnas.md>

³ <http://statbank.statistica.md/>

⁴ Raport privind executarea bugetului asigurărilor sociale de stat în anul 2017 <http://www.cnas.md>

Tabelul 3**Evoluția unor indicatori social-economici pentru anii 2016-2017**

	2016	2017
Persoane care primesc pensii, total, mii. pers.	711,7	716,0*
<i>Pentru limita de vârstă, mii. pers.</i>	549,7	551,7
<i>Pentru limita de vârstă în cazul pensiilor anticipate</i>	...	8,4
<i>De dizabilitate, mii. pers.</i>	136,3	131,9
<i>In urma pierderii întreținătorului, mii. pers.</i>	16,1	14,7
<i>Pentru vechimea în muncă, pensii sociale</i>	9,6	9,3
Persoane care contribuie la sistemul de asigurări sociale, mii. pers.	872,2	899,2
Pensionari pentru limita de vârstă la 10 000 persoane în vârstă de 57 ani și peste	8 114,8	7895,1
Numărul de pensionari la 100 contribuabili în sistemul public	81,5	79,6
Numărul celor ocupați, mii. pers.	1219,5	1207,5
Raportul dintre numărul celor ocupați și beneficiari de pensii	1,71:1	1,69:1
Gradul de acoperire a sistemului public de pensii (raport între numărul de contribuabili și populația ocupată)	71,5	74,5
Valoarea minimului de existență pentru pensionari, lei	1494,8	1 547,5
Venituri disponibile pentru pensionari – total, lei, medii lunare pe o persoana	1 772,2	1 940,5
I quintilă total pe o persoana, lei	1 132,2	1 264,2
V quintilă total pe o persoana, lei	3 457,6	3 743,4
Cuantumul pensiei minime pentru limită de vârstă	948,8	961,0**

* începând cu anul 2017 cu numărul pensionarilor organelor de forță

**stabilit conform Hotărârii Guvernului nr.154 din 15.03.2017

Sursa: <http://www.statistica.md/>, <http://statbank.statistica.md/>

Dezechilibru între numărul salariaților și numărul pensionarilor (datorita, și nu în ultimul rând, politici de stimulare a pensionarii timpurii) a contribuit la creșterea beneficiarilor de sistemul de pensii în același timp se manifestă o reducere a numărului salariaților, mai ales prin migrația forței de muncă. Dependența de venituri din pensii a fost mult mai mare în rândul gospodăriilor din mediul urban, în timp ce dependența de remitențe a fost mai mare în rândul gospodăriilor din mediul rural respectiv. În acest context, creșterea numărului pensionarilor, nivelul jos de ocupare a populației¹ contribuie la creșterea ratei de dependență a sistemului public de pensii care în 2017 a constituit circa 79,6% (la 100 de contribuabili în sistemul public revin 79,6 de beneficiari de pensii), dar raportul dintre numărul celor ocupați și beneficiari de pensii constituia circa 1,69:1 față de 4/1 recomandat pentru sistemul solidar de pensii existent în Moldova.

Deci, sistemul public de pensii oferă pensii în cuantum insuficient unui trai decent majorității pensionarilor ce este demonstrat prin cercetări statistice: circa o treime (30,%) din cei aflați în cea mai puțin asigurată (săracă) decilă, în 2017, ocupă pensionari. Nivelul pensiilor în sistemul public se menține foarte mic față de valoarea minimului de existență și acoperă numai 94,1% din valoarea acestuia pentru această categorie de populație (1 547,5 lei), iar mai mult de jumătate (51,2%) din cei pensionari neocupați a dispus de un venit mediu lunar în limitele a 500-1500 lei². Dat fiind faptul că Ratele de înlocuire sunt deja reduse și au o tendință de scădere soluționarea acestei provocări necesită promovarea unor reforme mai ample în sistemul public de pensii.

Astfel, concluzionăm că sistemul public de pensii este mult în defavoarea pensionarilor. Ținând cont de cele menționate mai sus situația creată a contribuit la promovarea reformelor și din 2017, conform modificărilor operate în Legea privind sistemul public de pensii (nr. 156-XIV din 14.10.1998), în Moldova, s-au efectuat unele activități privind îmbunătățirea sistemului de pensii, care prevede creșterea și egalarea către 2028 a vârstei de pensionare și a stagiului de cotizare pentru femei și bărbați, aplicarea formulei noi de calcul al pensiei, valorizarea venitului mediu asigurat pentru calculul pensiei pentru limită de vârstă și a pensiei de dezabilitate (la 1 aprilie 2017, la 1 noiembrie 2017 și la 1 octombrie 2018) pentru pensionarii care și-au stabilit

¹ Rata de ocupare a populației de 15 ani și peste¹ a fost de 40,8%, fără modificări semnificative față de anul 2015 (+0,5 p.p), <http://www.statistica.md/>

² „Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2017” <http://www.statistica.md/>

pensiile începând cu 2001 având ca scop creșterea nivelului de trai al acestei categorii de populație; stabilirea cuantumului pensiei minime la nivelul venitului lunar minim garantat (în mărime de 961 lei) atât pentru angajații în economia națională, cât și pentru cei din agricultură; modificarea modului de instituire a pensiei anticipate; modificarea condițiilor de acordare a dreptului la pensie de dezabilitate; modificarea modului de calcul al pensiei de urmaș etc.

Modificările efectuate în sistemul de pensii au contribuit la creșterea veniturilor din pensii în trimestrul I 2018 cu 15,3% față de trimestrul I 2017. Totodată, în structura venitului disponibil creșterea respectivă a fost mai modestă: venitul din pensii în trimestrul I 2018 a constituit 20,9% din venitul disponibil total față de 20,0% în trimestrul I 2017. Asemenea modificări au contribuit și la creșterea coraportul dintre mărimea medie a pensiei lunare stabilite pentru limita de vârstă și valoarea medie a minimumului de existență pentru pensionari de la 91,0% în semestrul I 2017 până la 99,9% în perioada respective a anului 2018. Dar, este necesar de ținut cont de faptul că, mărimea medie a pensiei lunare stabilite pentru limita de vârstă începând cu anul 2017 este calculată inclusiv cu pensiile pensionarilor organelor de forță care contribuie la majorarea cuantumului pensiei medii lunare stabilite pentru limita de vârstă¹. Cu toate acestea, având în vedere faptul că, un grup de beneficiari de pensii (stabilite până la 2001) nu cad sub prevederile modificărilor sus menționate, riscul de sărăcie în rândul vârstnicilor va crește, iar echitatea socială nu va deveni principiul de bază al acestui sistem și pensia nu va asigura un trai decent pentru toate persoanele îmbătrânite. După opiniile noastre, sistemul de pensii trebuie să funcționeze ținând cont de o serie de acte normative, recomandări în domeniul, cum ar fi: *Art. 23. Dreptul persoanelor vârstnice la asistența socială* stabilite în Carta Sociala Europeană Revizuită, ratificat de Republica Moldova, care pune în evidență măsuri ce au ca obiect *garantarea de resurse suficiente etc.*². Însă, impactul asupra bugetului public, și în special asupra *bugetului de Pensii de asigurări sociale* este determinat nu numai de îmbătrânirea populației dar și de evoluția pieței muncii despre care vorbesc datele statistice și anume: Rata de ocupare a populației în vârstă de muncă (16 - 56/61 ani) a fost în 2017 de 47,2%, dar coraportul dintre cei ocupați (1207,5 mii) și cei inactivi de vârsta de 15 ani și peste (1724,7 mii) a constituit 1:1,4 față de 1:1,3 în anul 2007 (respectiv 1247,2 mii și 1617,9 mii)³ ce demonstrează posibilități politice de a aplica unele măsuri de ocupare mai eficiente și demonstrează o rezervă pentru o finanțare durabilă a pensiilor publice prin colectarea contribuțiilor sociale la buget. Prin urmare, micșorarea populației ocupate în vârstă de 15 ani și peste, precum și rata joasă de înlocuire a salariului prin pensie, limitează creșterea cheltuielilor publice pentru achitarea pensiilor. Astfel, sistemul de pensii în Republica Moldova se confruntă cu problemele majore în domeniul asigurării financiare a cheltuielilor pentru achitarea riscurilor sociale la bătrânețe.

În acest fel, modalitățile de finanțare, condițiile de eligibilitate și condițiile pe piața muncii trebuie reglate astfel încât să se ajungă la o relație echilibrată între contribuții și drepturi, precum și între numărul de contribuabili activi și beneficiarii pensionați. Aceste trei aspecte: *dezechilibrele din piața muncii, situațiile financiare ale sistemelor de pensii și valoarea pensiei* au fost identificate, în Cartea Albă a Pensiilor elaborată și promovată de către Comisia Europeană, drept principalele riscuri ale situației financiare a sistemului de pensii⁴. Aceasta presupune următoarele:

- *crearea locurilor de muncă de o calitate mai bună concomitent cu asigurarea accesului la educație, sănătate și servicii pentru creșterea competitivității pe piața forței de muncă;*
- *promovarea îmbătrânirii active și sănătoase care va permite creșterea ocupării forței de muncă post-pensionare precum și va contribui la reducerea raportului de dependență economică;*
- *punerea în aplicare a măsurilor care să asigure populației rurale oportunitatea de a participa la piața muncii;*
- *îmbunătățirea programelor de susținere socială a gospodăriilor pentru a preveni și adapta la riscuri social - economice în special pentru cei săraci din mediul rural.*

Performanța politicilor de asistență socială a populației îmbătrânite. Dat fiind faptul că, nevoile persoanelor vârstnice nu sunt acoperite cu resursele obținute din sistemul asigurărilor sociale de care dispun ei (prin o pensie decentă) majoritatea din ei sunt beneficiarii sistemului de asistență socială. Perfecționarea sistemului de asistență socială în Republica Moldova s-a realizat treptat printr-o serie de reforme și aplicarea unor mecanisme de performanță ale modului de acordare a serviciilor precum și utilizarea eficientă a surselor

¹ Minimul de existență în semestrul I 2018, <http://www.statistica.md/>

² „asigurarea unor resurse suficiente care să le permită să ducă o existență decentă și să participe activ la viața publică, socială și culturală” <http://ec.europa.eu/>

³ <http://www.statistica.md/>

⁴ Comisia Europeană (2012) Cartea albă: O agendă pentru pensii adecvate, sigure și viabile, COM(2012) 55

financiare prevăzute pentru acest scop, orientarea lor spre cele mai vulnerabile pături ale societății. Măsurile aplicate au permis: perfecționarea cadrului administrativ și reducerea costurilor administrative ale sistemului; reducerea erorilor prin crearea bazei de date a beneficiarilor sistemului; dezvoltarea unui sistem de monitorizare a performanței politicilor de protecție socială; îmbunătățirea formării și calității serviciilor oferite de lucrătorii din sistemul de asistență socială. Reforma respectivă este una foarte complexă și se realizează prin revizuirea unui set întreg de politici, inclusiv pentru persoane vârstnice. Fiind o componentă importantă a protecției sociale, structura funcțională a sistemului actual de asistență socială, în general, este compus din *prestații sociale*, acordate sub formă de bani, care diferă în tipul lor, beneficiarii, sursele de finanțare și instituțiile sau organizațiile ce le stabilesc și le achită (compensații, indemnizații, alocații, ajutor material), precum și *serviciile sociale* care se acordă de către instituțiile specializate de tip medico-social, precum și de către autoritățile administrației publice locale, agenții economici, organizațiile neguvernamentale, persoanele fizice¹.

Eficientizarea sistemului de *prestații sociale* și creșterea rolului acestuia în asigurarea bunăstării populației îmbătrânite s-a demonstrat prin introducerea Venitului Minim Garantat, scopul căruia este protecția socială a populației în situație de risc inclusiv și a vârstnicilor, veniturile cărora nu depășește mărimea acestui standard². În Republica Moldova doar în cazul a 3 tipuri de prestații sunt aplicate mecanismele de eligibilitate prin testarea veniturilor solicitanților (ajutoarele materiale, ajutorul social și ajutorul pentru perioada rece a anului) și sunt orientate către populația cu venituri mici cu criteriile de eligibilitate care variază de la un tip la altul. Aceasta reflectă o evoluție pozitivă în reforma asistenței sociale, deoarece prevede redirectionarea surselor financiare de la transferurile în numerar bazate pe categorii spre cele orientate pe persoanele afectate de sărăcie.

Programul de transferuri sociale în formă monetară numit „Ajutor social”, care vine în suportul familiilor sărace a fost lansat în 2008. La moment acesta are două componente de bază – ajutorul social și ajutorul pentru perioada rece a anului. În 2017, valoarea venitului lunar minim garantat a constituit 961 lei. Totodată, conform modificărilor la actele normative în vigoare se stabilește indexarea anuală la 1 aprilie a valorii venitului lunar minim garantat reieșind din creșterea anuală a indicelui prețurilor de consum pentru anul precedent. Comparativ cu alte programe, care acordă prestații nemijlocit unei persoane, Ajutorul Social și Ajutorul pentru perioada rece a anului (APRA) este acordat familiei³, deoarece la stabilirea acestora se ia în calcul atât mărimea familiei cât și structura internă a acesteia inclusiv veniturile. Totodată, având în vedere că ambele programe vizând în mod specific persoanele cele mai nevoiașe inclusiv din rândul celor vârstnici, ponderea acestora în venituri disponibile este destul de modestă – circa 0,8% din venitul disponibil al pensionarilor. Astfel, total pe țară circa 15,3% din pensionari neocupați dispun de un venit mediu lunar mai mic de valoarea venitului lunar minim garantat dar în mediul rural – circa 19,9% faptul care vorbește despre cuantumul mic al prestațiilor și insuficiența lor pentru a-i proteja pe cei vulnerabili din rândul pensionarilor neocupați.

Un alt tip de prestații acordate vârstnicilor sunt alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni finanțate din bugetul de stat și nu se reglementează prin Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat. În același timp, beneficiarii de alocații prezintă o categorie foarte importantă deoarece beneficiarii acestor tipuri de prestații sunt persoanele vârstnice care au atins vârsta standard de pensionare, dar nu întrunesc condițiile pentru obținerea pensiei pentru limită de vârstă. În prezent în structura pensionarilor o pondere însemnată le revine și celor pensionați pe motiv de invaliditate. Totodată, prestațiile de asistență socială în formă de alocație socială de stat rămân în valori foarte mici. În 2017 (la situația de 01.01.2018) circa 61 mii de beneficiari au primit alocația socială de stat (valoarea medie a constituit 436,61 lei), din care 12,2% din rândul vârstnicilor

¹ Legea asistenței sociale, nr.547-XV din 25 decembrie 2003(cu modificările ulterioare) conform căreia noțiunea asistenței sociale este interpretată ca „componentă a sistemului național de protecție socială, în cadrul căruia statul și societatea civilă se angajează să prevină, să limiteze sau să înlăture efectele temporare sau permanente ale unor evenimente considerate drept riscuri sociale, care pot genera marginalizarea ori excluderea socială a persoanelor și a familiilor aflate în dificultate”.

² Venitului minim garantat este un standard social aplicat în Republica Moldova prin Legea cu privire la ajutorul social nr. 133-XVI din 13.06.2008 (Monitorul Oficial nr. 179 din 30.09.2008 art.nr. 625) prin art.7.

³ În sensul Legii cu privire la ajutorul social nr. 133-XVI din 13.06.2008, *familia* reprezintă două sau mai multe persoane care locuiesc în aceeași locuință și se întrețin dintr-un buget comun. Beneficiază de drepturile de familie și orice persoană adultă care nu face parte dintr-o familie.

dar valoarea medie acestora a constituit numai 153,75 lei¹ faptul care vorbește despre impactul nesemnificativ asupra situației materiale a acestei categorii de beneficiari de alocații de stat. Trebuie de ținut cont că, în situația în care persoanele în etate constituie unul din grupurile vulnerabile de populație, sistemul de asistență socială, prin scopul său, nu au posibilitate de a combate sărăcia în rândul acestora, dar îndeplinește rolul de sprijinire temporară a persoanelor aflate în dificultate pentru a depăși riscul de a cădea în sărăcie.

Referitor la performanța politicilor de protecție socială în domeniul serviciilor sociale acordate persoanelor îmbătrânite. Sistemele de protecție socială nu oferă numai prestații în numerar pentru a înlocui veniturile obținute în caz de boală, invaliditate sau pensie, sau pentru persoanele fără suficiente resurse dar și permit, de asemenea, ca persoanele să poată beneficia de servicii medicale și îngrijire pe termen lung, costurile care depășesc de multe ori resursele financiare ale beneficiarului. Serviciile sociale constituind o parte componentă a sistemului de asistență socială a Republicii Moldova cuprinde nu numai instituții furnizorii serviciilor de îngrijire/recuperare fizică și psihologică axate pe model familial, dar și măsuri politice preconizate pentru prevenirea marginalizării sau excluziunii sociale a vârstnicilor². Sistemul național de servicii sociale, datorită faptului că populația se îmbătrânește și circa 90,3% din vârstnici (de 65 ani și peste) a suferit de boli cronice în 2016 față de 85,9% în 2012³ se confruntă cu noi provocări: serviciile tind să fie cu o varietate mai mare în ce privește modul de acordare a serviciilor și tipurilor acestora, în același timp, costul lor tinde spre o majorare continuă, iar numărul beneficiarilor de servicii cu diferite nevoi demonstrează o tendință spre creștere. În față acestor trei provocări, scopul politicilor strategice pe termen lung în domeniul a fost în asigurarea accesului persoanelor vârstnice cu nevoi la serviciile sociale și asigurarea viabilității financiare a sistemelor de servicii sociale la nivel local. În Republica Moldova, pe parcursul ultimilor ani, reformele legislative în domeniul *serviciilor sociale acordate persoanelor vârstnice* au fost orientate spre armonizarea legislației naționale cu standardele internaționale în domeniul⁴. Performanța politicilor în domeniul acordării serviciilor sociale poate fi demonstrată prin următoarele:

- adaptarea legislativă a unui cadru general de organizare și de gestionare a serviciilor sociale adresate tuturor persoanelor aflate în situație de vulnerabilitate;
- clasificarea lor în două mari categorii: servicii sociale cu caracter primar și servicii sociale specializate, ambele categorii având un caracter pro activ;
- crearea sistemului integrat de furnizare a serviciilor sociale prin asocierea lor cu serviciile medicale, educaționale, de locuire și de ocupare în munca;
- descentralizarea serviciilor până la nivel comunitar, în funcție de nevoile și complexitatea situațiilor de dificultate, de numărul potențialilor beneficiari și de gradul de risc social;
- crearea, la nivel de raion, unei structuri responsabile de gestionarea problematicei grupurilor vulnerabile;
- elaborate și aplicate acte normative privind acreditarea furnizorilor de servicii sociale;
- elaborate și aplicate standardele pentru unele serviciile sociale prestate.

Totodată, performanța politicilor de acordare a serviciilor sociale a fost afectată inevitabil de schimbările demografice, sociale și migrația populației. Una din provocările sistemului de servicii sociale se referă la capacitatea de a asigura servicii de îngrijire, suficiente și de calitate, apte să răspundă nevoilor unui număr mare de persoane vârstnice ținând cont de aspectul legat de creșterea persoanelor îmbătrânite, schimbările de atitudine în cadrul familiei și migrația celor din generația tinerilor. Probleme-cheie abordate în ceea ce privește dezvoltarea serviciilor sociale au fost concentrate asupra modalității de dezvoltare a sistemelor ținând cont de criteriile de eficiență și eficacitate. Principalele direcții de acțiuni au fost îndreptate spre: dezvoltarea pieței mixte de servicii, modernizarea sistemelor de servicii sociale, dezvoltarea sistemelor de servicii integrate precum și în mod mai puțin – participarea beneficiarilor având în vedere libera alegere a serviciilor. O serie de dispoziții referitoare la dreptul la servicii sociale sunt prevăzute în Cartea Socială Europeană (revizuită),

¹ Informație privind beneficiarii de pensii, alocații sociale de stat și indemnizații adresate familiilor cu copii, aflați la evidență Casei Naționale de Asigurări Sociale la situația de 01.01.2018. <http://www.cnas.md>

² La nivel național acordarea serviciilor sociale acestei categorii de populației se efectuează conform prevederilor Legii nr.123 din 18 iunie 2010 cu privire la serviciile sociale (MO din 03.09.2010 nr.155-158, art.541 cu modificările ulterioare) și Legii asistenței sociale, nr.547-XV din 25 decembrie 2003 (MO din 12.03.2004 nr. 42-44, art. 249 cu modificările ulterioare).

³ Raportul de sinteză Accesul populației la serviciile de sănătate, <http://www.statistica.md/>

⁴ <http://ec.europa.eu/>

Strasbourg, 3 mai 1996, Cartea drepturilor fundamentale a UE (ratificate de Republica Moldova) și altele¹. La începutul anului 2017, în Republica Moldova locuiau 609,9 mii persoane în vârstă de 60 ani și peste din care 13,4% sunt persoane care au depășit vârsta de 80 ani (circa 81,7 mii persoane) care vor fi în viitor solicitanți potențiali de servicii de îngrijire². O grupă-țintă care, de regulă, are nevoie de servicii sociale sunt persoanele cu vârstă de 85 ani și peste numărul cărora a manifestat o creștere la începutul anului 2017 cu circa 35% față de 2012. Necitând la faptul că, atingerea acestei vârste nu înseamnă neapărat niveluri ridicate de dependența de serviciile de îngrijire socială pe măsura înaintării în vârstă, persoana este supusă unui risc mai mare de îmbolnăvire și evident ponderea vârstnicilor care și-au apreciază starea sa de sănătate ca fiind „rea sau foarte rea” crește. În 2017, circa 62,3% din persoanele cercetate cu vârsta de 75 ani și peste au apreciat starea sa de sănătate ca fiind „rea sau foarte rea”³. Deși, factorii demografici prezintă un factor-cheie în schimbarea cererii de acordare a serviciilor de asistență socială și influențează mult cerințele față de finanțarea acestor sisteme, creșterea longevității afectează în mod direct costul sistemului de pensii, precum și finanțarea sistemului de acordare altor beneficii, cum ar fi servicii sociale, medicale și de îngrijire social-medicală pe termen lung, invaliditate etc. Situația în cauză a provocat reforma politicilor în domeniul și acomodarea sferei de asistență socială la cererea și necesitățile acestei categorii prin: restructurarea sistemului de asistență socială, reforma infrastructurii de furnizare serviciilor, asigurarea sistemului cu cadre, etc. În condițiile în care numărul persoanelor care solicită îngrijiri crește datorită imposibilității acordării acestor servicii la nivel familial din diferite motive socioeconomice, nevoia pentru obținerea unor servicii de asistență a devenit o provocare importantă pentru politica socială din punctul de vedere al posibilităților de acordare a asistenței, precum și al posibilităților de finanțare a acesteia. Totodată, estimările bugetelor locale pentru 2017-2019 pentru asistența socială, inclusiv pentru servicii sociale au diminuat – de la 0,7% din PIB în 2017 până la 0,6% estimat pentru 2018-2019.

Concluzii

Sistemului de prestații sociale reprezintă o parte majoră a sistemului de protecție socială care acoperă diferitele tipuri de riscuri cu care populația îmbătrânită le poate confrunta pe parcursul vieții și joacă un rol important în asigurarea protecției sociale eficiente și de calitate. Din acest punct de vedere, calitatea, accesibilitatea, acoperirea și accesibilitatea serviciilor prestate sunt foarte importante.

Programele de susținere socială a populației îmbătrânite au ca scop îmbunătățirea nivelului și calității vieții lor iar, ca direcția principală a politicilor publice, ar trebui să fie impactul asupra venitului gospodăriilor, deoarece anume venitul determină posibilitățile gospodăriilor în principalele domenii de utilizare a resurselor financiare:

- asigurarea unui nivel de trai decent pentru toți membrii, indiferent de contribuția fiecărui din membrii la bugetul gospodăriei;
- posibilitatea de a investi în dezvoltarea potențialului uman al membrilor;
- acumularea de fonduri proprii cu investițiile ulterioare în bunăstarea familiei faptul care contribuie la dezvoltarea economiei locale.

Totodată, în Moldova, serviciile sociale prestate persoanelor îmbătrânite sunt subdezvoltate și se cere o îmbunătățire continuă a accesului la serviciile medicale și sociale prestate acestei categorii de populație, mai ales în zonele rurale. Cu toate acestea, creșterea cererii datorată dezvoltării unor noi nevoi determinate de schimbările demografice va genera o creștere a cheltuielilor pentru protecția socială. Îmbătrânirea populației împreună cu îmbătrânirea forței de muncă și cu creșterea rapidă a numărului de persoane în vârstă de 85 de ani și peste, va provoca implicații semnificative asupra cheltuielilor pentru sistemului de protecție socială.

Astfel, în viitor, chiar dacă modelele de îmbătrânire vor rămâne neschimbate, nivelurile cheltuielilor publice vor crește în conformitate cu îmbătrânirea populației. Având în vedere că echilibru între accesul, calitatea și viabilitatea îngrijirilor de lunga durată este o provocare majoră pentru gestionarea sistemului și promovarea politicilor strategice de protecție socială a populației îmbătrânite este necesar de ținut cont de cele 8 principii de bază ale politicilor sociale stabilite de Comisia Europeană și care pot fi extinse asupra domeniului serviciilor sociale în Republica Moldova, inclusiv:

- Servicii sociale adaptate cerințelor specifice a beneficiarilor;

¹ Modernizarea protecției sociale pentru dezvoltarea unei asistențe medicale și de îngrijire pe termen lung de calitate, accesibilă și durabilă, Comisia Comunităților Europene, 20.04.2004. <http://ec.europa.eu>

² <http://www.statistica.md/>

³ Accesul populației la serviciile de sănătate, Biroul Național de Statistică, <http://www.statistica.md/>

- Participarea beneficiarilor la întregul proces de furnizare a serviciilor sociale;
- Calitate și proximitate în furnizarea serviciilor sociale;
- Complementaritate și abordare integrată în furnizarea serviciilor sociale;
- Parteneriat între părțile implicate în procesul de furnizare a serviciilor sociale și beneficiarii acestora;
- Egalitate de șanse și nediscriminarea;
- Transparența și responsabilitate;
- Monitorizare și evaluare.

Referințe bibliografice

1. DÁVALOS, María Eugenia, BROWN, Bethany, HOLLA, Alaka, NGUYEN, Tu Chi, SEITZ, William, SMOLYAR, Julia. A Human rights-based approach to the economic security of older people in Moldova: report no. 112339-MD. World Bank Group. 2017. 124 p. [Accesat 10 august 2018]. Disponibil: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26039>
2. PARLAMENTUL EUROPEAN. Rezoluția Parlamentului European din 14 martie 2007 privind serviciile sociale de interes general în Uniunea Europeană (2006/2134(INI)). Strasbourg. [Accesat 10 august 2018]. Disponibil: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0070+0+DOC+XML+V0//RO>
3. ASTROV, Vasily, HOLZNER, Mario, LEITNER, Sebastian, VIDOVIC, Hermine. Social protection and social inclusion in Belarus, Moldova and Ukraine: synthesis report. Vienna, 2010, june. 78 p. [Accesat 10 august 2018]. Disponibil: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=5758&langId=en>
4. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION. Implementing the Community Lisbon programmer: Social services of general interest in the European Union {SEC 516}. Brussels, 2006, 26 aprilie. 10 p. [Accesat 24 august 2018]. Disponibil: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2006/EN/1-2006-177-EN-F1-1.Pdf>
5. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. Health care and care for the elderly: Supporting national strategies for a high degree of social protection. 2003, 03 ianuarie. [Accesat 24 august 2018]. Disponibil: <http://www.europa.eu.int>

Recomandat spre publicare: 05.10.2018